

hatou literaturu sekundární. Lze rovněž jen uvítat, že autor shrnul obsah své práce do obsažného a poměrně rozsáhlého resumé v jazyce ruském a anglickém.

Monografie St. Hubíka je cenným příspěvkem českého marxistického myšlení k historiografii a kritice buržoazní filozofie, k řešení otázek marxistické dialektiky a mezivědních filozofických, sociologických a lingvistických problémů. Je podnětná i tím, že svým provedením podporuje odvahu vstupovat s marxistickou erudicí do regionů, jež si dosud monopolizovali ti druzí.

Lubomír Nový

Ivan Hořavský, Stanislav Hubík: Svět a náboženství (Ke kritice současných forem apologetiky křesťanství). Svoboda, Praha 1983. 251 s.

Práce je věnována kritické analýze názorů a teoretických soustav na rozhraní mezi současnou buržoazní filozofií a katolickou a protestantskou filozofií a teologií. Autoři sledují dvojitý pohyb: využívání soudobé buržoazní filozofie náboženským myšlením na straně jedné a vlivy náboženství na současnou buržoazní filozofií na straně druhé.

V první kapitole „Problém světa v křesťanské teologii a filozofii“ je ukázán posun od tradičního biblického obrazu světa k moderním náboženským teoriím. Pozornost je zde věnována zejména filozofii Teilharda de Chardin, teologii Dietricha Bonhoeffera, „teologii světa“ a „teologii politiky“ J. B. Metzke, radikálnější „teologii revoluce“ i zájmu o buddhismus. Druhá kapitola „Problém jazyka v křesťanské teologii a filozofii“ zkoumá teologicko-filozofické pojetí jazyka, charakterizuje tento typický novotvar soudobé křesťanské apologetiky a připomíná jeho kořeny ve starší, zejména reformační tradici. Rozbor prací P. van Burena, S. M. Ogdeho, G. Ebelinga, E. Fuchse a dalších autorů ukazuje přesvědčivě, že současná apologetika křesťanství využívá impulsů hermeneutiky, heideggerovské fundamentální ontologie, analytické filozofie jazyka a logického pozitivismu. Třetí kapitola „Náboženský synkretismus v boji proti marxismu-leninismu“ je věnována kritickému zhodnocení současných forem teologické, buržoazně filozofické a revizionistické dezinterpretace marxistické kritiky náboženství (P. Frostin, G. A. Wetter, H. Küng, M. Lobkowicz, E. Fromm aj.) a objasňuje hlavní stránky učení klasiků marxismu-leninismu, které se týkají kritiky náboženství.

Jestliže se zamýšlíme nad tím, v čem je přínos recenzované práce, nacházíme ho jednak v rovině metodologické, jednak v rovině obsahové. Práce nesporně navazuje na marxistickou analýzu modernizačních tendencí v soudobém náboženství a na marxistické pojetí sekularizace, jak bylo podáno v sedmdesátých letech (např. v knize J. Loukotky a kol. *Moderní svět a křesťanství*, 1980). Představuje však současně významný kvalitativní posun. Ten je ovlivněn pochopitelně v prvé řadě objektivně — situací, v níž se vztah náboženství—svět, respektive náboženství—jazyk ocitl na prahu let osmdesátých. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let konstatujeme zeslabení vlivu modernismu. Čerpá se více z teologickokonzervativních zdrojů, oživují se starší varianty nábožensko-teologické argumentace. Náboženská mravně hodnotová orientace se staví proti světonázorové orientaci scientistní. Přestože je kniha I. Hořavského a S. Hubíka postavena na analýze literatury sedmdesátých i šedesátých let, tyto uvedené nové charakteristiky postihuje. Stává se ovšem současně výzvou k jejich následující hlubší analýze.

Na rozdíl od většiny prací, které byly problematice tzv. obratu křesťanství ke světu v posledním období věnovány a které sledovaly z tohoto hlediska funkce sociálního učení církve nebo křesťanské morálky, soustředí autoři pozornost na náboženské využití a zhodnocování světské problematiky, na způsoby a formy, kterými náboženství využívá původně nenáboženská témata k náboženským účelům. Nesledují a nerozebírají jednotlivé školy a proudy pro rozbor sám, spíše je zajímavá, jak se tyto školy a proudy vyslovují k problémům svět a jazyk, jak se vyrovnávají s jejich interpretací. Je to nesporně velmi náročný přístup, který vyžaduje využití a použití široké škály základní i sekundární literatury. Práce přesvědčuje o tom (např. zejména druhá kapitola), že se autoři s tímto úkolem vyrovnali na vysoké úrovni.

Z hlediska obsahového pokládáme za přínos zejména rozbor ideologických důsledků obratu křesťanství ke světu a lingvistického fideismu. Autoři zde objektivně věnují pozornost vztahům mezi krizí kapitalistické společnosti a krizí náboženství a za nejdůležitější faktor opakovaných krizí a znovuožívání náboženství v současném třídně rozděleném světě pokládají mechanismus produkce a reprodukce buržoazních výrobně společenských vztahů. Odmítají zjednodušené tvrzení, že proces sekularizace v současně buržoazní společnosti je přímo závislý na míře industrializace,

urbanizace ap., a ukazují, že krize náboženství se odráží v obratu náboženství ke světu, stejně jako krize dnešní kapitalistické společnosti v obratu této společnosti k náboženství.

Autoři při analýze krizových jevů a modernizačních tendencí současného náboženství postupují důsledně z dialektickomaterialistických pozic, zkoumají nikoli modelové abstrakce, nýbrž konkrétní struktury buržoazního vědomí. Přesvědčivě dokládají ideové sepětí filozofického výkladu světského typu a teologické argumentace mezi buržoazní filozofií a moderním křesťanským učením.

Jan Zouhar

Antonín Jašek: Biologické teorie a dialektika. Brno, UJEP 1983. 99 s.

Filozofické otázky biologické problematiky nabývají stále více na významu, což je způsobeno jednak samotným bouřlivým rozvojem biologie v posledních desetiletích, jednak nutností tento vývoj filozoficky reflektovat, filozoficky reagovat na nejmýznamnější biologické objevy, kriticky přehodnocovat dosavadní teorie a hypotézy.

Jaškova monografie je jedním z mála brněnských příspěvků jednajících o vztahu filozofie k přírodním vědám vůbec a k biologii zvláště. V úvodu se autor zamýšlí nad charakterem a postavením přírodních věd v našem století, nad jejich rolí ve vědeckotechnické revoluci; zdůrazňuje přitom, že sepětí přírodních věd a filozofie se neustále prohlubuje. Polemizovat lze ovšem s názorem, že „na nejpřednějším místě v současné přírodovědě dnes stojí bezesporu fyzika“ (s. 9). Fyzika patřila a bude patřit mezi nejzávažnější přírodní vědy; „o fyzikálních vědách lze dnes v plné míře říci, že se staly bezprostřední výrobní silou“ (s. 9). Skutečností však je, že se výrobní silou stává i biologie (a chemie) a reálné perspektivy biologie jsou v mnohém ohledu ještě větší než u fyziky; ne nadarmo se dnes často hovoří o „věku biologie“ a o „biologické revoluci“.

První část pojednává nejprve obecně o vztahu filozofie a přírodních věd. Vymezení se zde rysy, kterými se tyto dvě sféry lidské aktivity liší (předmět poznání, vztah subjektu a objektu v poznání, tempo vývoje, vztah k ostatním formám společenského vědomí a ke společenské praxi). V této souvislosti autor připomíná, že „nelze tvrdit, že by byl problém vztahu filozofie a přírodních věd chápán v současné marxistické literatuře zcela jednoznačně. Ještě zcela nedávno se v některých pracích objevovaly recidivy naturfilozofického pojetí tohoto vztahu, projevující se zvláště ve snaze hodnotit pravdivost či nepravdivost přírodovědeckých teorií z jakéhosi aprioristického hlediska. Za kritérium pravdivosti či nepravdivosti přírodovědných teorií je považován soulad (nebo nesoulad) daných teorií s některými obecnými postuláty filozofie mnohdy dokonce značně zjednodušenými“ (s. 13). Za stěžejní partie první části lze považovat explikace dvou hlavních rolí filozofie vůči přírodním vědám — její světónázorová a metodologická funkce; ani zde se nepřehlídí složitý vývoj marxistické filozofie v této oblasti.

Druhou část knihy nazvanou „Filozofické základy biologických teorií“ uvádí na historickém podkladu založená konkretizace už dříve vyloženého pojmu „filozofický základ přírodovědné teorie“, který je podle Jaška „v současné marxistické filozofické literatuře chápán jako filozofické tvrzení (postulát), které se podstatnou měrou podílí na řešení úkolů její tvorby a zdůvodňování. Filozofický základ se projevuje jako světónázorový, gnoseologický a sociologický základ teorie. Vedle filozofického základu je každá přírodovědecká teorie založena na ‚vlastních základech‘ (jejich výchozí věty — principy), na logických základech (zákony a pravidla logiky podle nichž se z vlastních základů vyvozují její odvozené věty) atd.“ (s. 10). Další konkretizace se týká otázek „filozofických základů názorů na úlohu metod exaktních věd v biologickém výzkumu“. Při etapizaci biologie věnuje autor zvláštní pozornost genetické teorii; vysvětluje ji jako výsledek syntézy tradiční biologie, jež je „od dob Lamarckových, ale zvláště Darwinových, postavena na principu evoluce“ (s. 33) s mendelismem (respektive jeho pojetím ve 20.—30. letech), tj. směrem, který sice od počátku nebyl evoluční, který však nebyl ani protievoluční (jak tvrdili v 40. až 50. letech zastánci „tvůrčího darwinismu“). Vytváření této syntézy nebylo bezrozporné a předcházela jí metodologická krize v genetice a evoluční teorii. Za zvláštní zmínku stojí Jaškova analýza jedné reminiscence neolamarckismu: Lysenkovy teorie (a praxe). Touto problematikou se autor zabýval již v 60. letech. „Lysenkova ‚mičurinská biologie‘ byla fundamentálně zhodnocena sovětskými biologi a filozofy. Tato etapa vývoje sovětské vědy byla dávno překonána a není třeba se k ní vracet z politických, ideologických či psychických důvodů. Může však být ještě i dnes zdrojem poučení ve výzkumu metodologických a gnoseologických problémů přírodních věd. Mičurinská